

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПОВАГУ ДО СУДУ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ СВІТУ

ТЕРЕМЕЦЬКИЙ Владислав Іванович - доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету

<https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>

СТАРОВОЙТОВА Світлана Миколаївна - здобувач ПВНЗ «Університет сучасних знань» (м. Київ Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-3766-1251>

ГУЦ Наталія Григорівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного, господарського та трудового права Академії праці, соціальних відносин і туризму

<https://orcid.org/0000-0002-5000-7329>

УДК 342.95

DOI 10.32782/NP.2021.1.24

У статті розглянуто особливості притягнення до відповідальності за неповагу до суду в окремих країнах світу (Великобританія, Канада, Ірландія, Нова Зеландія, Індія, Бельгії). З'ясовано, що притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду у світі використовується як спосіб, яким система правосуддя захищає безперервний перебіг судового процесу і здійснення правосуддя, невторгання у судовий процес шляхом незаконного оприлюднення інформації про процес.

Виокремлено два види відповідальності за прояв неповаги до суду: цивільну та кримінальну відповідальність. Цивільна відповідальність здебільшого настає на невиконання розпоряджень судді чи суду, кримінальна відповідальність настає за всі інші діяння, що можна кваліфікувати як неповагу до суду особи. Метою притягнення до цивільної відповідальності є примушення до виконання розпорядження судді чи рішення суду, до кримінальної відповідальності – відстоювання авторитету судів.

Проаналізовано порядок притягнення до відповідальності за неповагу до суду та встановлено, що цей процес здійснюється за наявності мінімальних вимог для забезпечення справедливого судового розгляду, при цьому із забезпеченням реалізації прав особи, що притягається до відповідальності.

Акцентовано на тому, що в різних країнах світу суди при вирішенні питання про притягнення до відповідальності за неповагу до суду здійснюють не захист гідності суду від образи чи заподіяння шкоди, а захист та відстоювання прав учасників судового процесу, щоб здійснення правосуддя не було спотворене чи упереджене.

Ключові слова: неповага до суду, здійснення правосуддя, відповідальність, суди, порядок притягнення до відповідальності.

Постановка проблеми

Притягнення особи до відповідальності за вчинення правопорушення за прояв неповаги до суду є важливим елементом підтримання верховенства права в демократичній державі. На жаль, в Україні низька правова культура громадян, розуміння значення суду та його важливості у забезпеченні верховенства права. Правовий нігілізм, що існує в нашій державі, породжується десятиліттями зневіри людей у законі, праві, державі, а також упевненості у тому, що краще вже не буде, створює деформацію правової свідомості українського суспільства [1, с. 202]. Це, зі свого боку, зумовлює негативний стан поваги до суду та суддів, що проявляється у різних діях, зокрема: поява у суді у нетверезому стані, нецензурне висловлювання до судді чи учасників судово-

го процесу у залі судового засідання, перебивання судді та коментування в голос судового процесу, фізичне перешкоджання ведення судових засідань, словесні образи судді як професійної особи [2; 3; 4].

Водночас у світі неповага до суду використовується як спосіб, яким система правосуддя захищає безперебійний перебіг судового процесу і здійснення правосуддя. Притягнення до відповідальності за неповагу до суду використовують для захисту діяльності суду та для запобігання втручання в судовий процес шляхом незаконного оприлюднення інформації про процес чи порушення роботи суду під час засідань.

Стан дослідження проблеми

Окремі аспекти порядку притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду в різних країнах світу розглянуті в працях Ю.В. Калашник «Зарубіжний досвід юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду та шляхи його запозичення для України» [5], Л.А. Остафійчук «Юридична відповідальність за неповагу до суду» [6], Н.Т. Коновалової «Зарубіжний досвід законодавчого врегулювання юридичної відповідальності за неповагу до суду (судді)» [7], у яких здебільшого йдеться про законодавче врегулювання юридичної відповідальності за неповагу до суду в різних країнах світу. Утім, у науковій літературі і досі відсутнє комплексне дослідження, яке б містило ключові та визначальні положення, на яких має ґрунтуватися порядок притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду. Тому в межах представленого дослідження пропонуємо з'ясувати основні особливості притягнення до відповідальності за неповагу до суду в різних країнах світу.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розкриття особливостей притягнення до відповідальності за неповагу до суду в різних країнах світу.

Новизною дослідження є те, що удосконалення адміністративної відповідальності за неповагу до суду є важливим для України як правової держави, держави, де люди мають безперешкодний доступ до незалежної, неупередженої та компетентної судової системи,

де суд вирішує справи відповідно до верховенства права, де існує довіра громадськості до авторитету судової системи та повага до неї. Тому виникає нагальна потреба у проведенні ґрунтовного дослідження всіх аспектів притягнення до відповідальності за неповагу до суду в різних країнах світу, а особливо порядку притягнення до такої відповідальності.

Виклад основного матеріалу

Притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду походить із законодавства та практики Великобританії, де непокоря судовим розпорядженням розцінювалася як неповага до самого короля [8].

У багатьох державах не існує законодавчого визначення поняття «неповага до суду». Це пов'язано з тим, що правовідносини постійно змінюються, а тому неможливо передбачити всі діяння, які можна кваліфікувати як прояв такої неповаги.

Загальноприйнято під неповагою до суду розуміти будь-яку поведінку, яка заважає здійсненню правосуддя. Неповага до суду охоплює різноманітну поведінку, яку можна поділити на такі категорії: 1) неповага до судді, що відбувається у судовій залі чи в приміщенні суду (погана поведінка в суді, перебивання судді, коментування процесу, фотографування в залі суду, образа судді, скандалізація суду (поведінка, яка зневажає суддів або суд, щоб підірвати довіру громадськості до здійснення правосуддя); 2) неповага до суду, що виражається у недотриманні судових розпоряджень (відмова виконувати розпорядження суду або дане суду зобов'язання); 3) неповага до суду, що виражається у формі порушення службових обов'язків особою, пов'язаною із судовим провадженням (юрист, свідок, присяжний). Така неповага має місце, коли особи, які мають особливі обов'язки перед судом чи відіграють особливу роль у судовому розгляді, не виконують свої обов'язки перед судом; 4) неповага до суду, що пов'язана із зловживанням процесом (підготовка та подання судових документів у цілях, які є оманливими, нечесними або якимось іншим чином неналежними). У деяких країнах (зокрема, Австралія, Канада) відмова з'явитися до суду за судовою повісткою, дати свідчення, виконати зобов'язання присяжно-

го або надати певну інформацію може стати такою неповагою до суду.

Останнім часом до діянь, що свідчать про неповагу до суду, також стали відносити публікації і публічні виступи. Зростання використання Інтернету та соціальних мереж призвело до нових викликів системі правосуддя. Сьогодні медіа є частиною повсякденного життя, а висвітлення інформації про події в суспільстві зросло через доступність такої інформації. Тому в багатьох країнах публікація, заява чи давання інтерв'ю у справі під час судового розгляду є неприпустимі. Неповагою до суду в багатьох країнах світу (Нова Зеландія, Австралія, Індія, Ірландія) може бути визнана публікація, яка містить правдиву інформацію про справу чи судовий процес, але опублікована до ухвалення рішення судом; публікація упереджених матеріалів у справі, що знаходиться на розгляді в суді; публікація, яка містить необґрунтовані звинувачення щодо судової влади; публікація, що містить інформацію про обвинуваченого, яка може вплинути на присяжних. Утім, справедлива критика судового рішення після його проголошення, а також зневажливий коментар щодо судді як індивідуальності, а не посадової особи не вважається неповагою до суду.

Правове регулювання неповаги до суду різниться між державами: в окремих державах про неповагу до суду йдеться в Конституції (Індія), в інших випадках врегульовано судовою практикою (Канада, Австралія, Ірландія, Великобританія), спеціальними законами про неповагу до суду (Великобританія, Нова Зеландія, Індія) або іншими законами, де частково йдеться про неповагу до суду (Канада, Австралія).

Аналіз судової практики та законів різних держав щодо неповаги до суду дає нам можливість виділити два види відповідальності, до яких особу може бути притягнуто за вчинення діянь, які будуть свідчити про проявлену неповагу до суду: цивільна та кримінальна відповідальність. Відмінність між цивільною і кримінальною відповідальністю полягає в тому, що метою застосування цивільної відповідальності є не покарання особи, а примусення її до виконання рішення суду. Під час притягнення особи до цивільної відповідальності суд прагне перевиховати особу та

примусити її зробити те, що особа не хотіла зробити, тобто це примус до виконання в майбутньому раніше порушеного обов'язкового судового розпорядження. Метою кримінальної відповідальності є покарання особи та відстоювання авторитету судів, тобто покарання за порушення судового розпорядження, яким заборонено вчиняти певні дії або утриматися від їх вчинення.

До цивільної відповідальності притягується особа, яка вчинила діяння, що свідчать про невиконання рішень суду. До того ж притягнення до цієї відповідальності має місце і тоді, коли особа не лише відмовляється виконувати рішення суду, але і відкрито заявляє про відмову у виконанні інших рішень у майбутньому. Найчастіше цивільна відповідальність за неповагу до суду настає за невиконання судового розпорядження і використовується для примусу сторони до вчинення дії. Наприклад, відповідно до правила 70 Федеральних правил цивільного судочинства сторону, яка не виконає певні дії відповідно до рішення суду, можна звинуватити у неповазі до суду [9]. Водночас суди Ірландії наділені правом тримати особу під вартою за неповагу до суду на невизначений строк, доки особа не погодиться виконувати рішення суду [10].

До кримінальної відповідальності за неповагу до суду притягується особа, яка вчинила діяння, що вказує на свідоме бажання зірвати судовий процес, на створення скандалу в суді, на поширення неправдивих заяв щодо суду чи судді, на публікацію упереджених матеріалів у справі, яка розглядається в суді. Наприклад, у рішенні Робертсон і Гоф (Шотландія) суд визначив, що неповага до суду є поведінкою, яка «означає умисну непокору або неповагу до суду, або навмисне оскарження чи протидію авторитету суду або верховенству самого права. Саме така поведінка загрожує здійсненню правосуддя, що вимагає покарання з публічної точки зору» [11].

Неповага до суду, яка визнається злочинном, є єдиним кримінальним правопорушенням у Канаді, який є винятком із загального принципу, згідно з яким усі кримінальні злочини викладені у Кримінальному кодексі. Зокрема, у розділі 9 Кримінального кодексу Канади скасовані всі правопорушення, створені загальним правом, окрім повноваження

суду застосовувати покарання за неповагу до суду: «... жодне положення в цьому розділі не зачіпає повноваження чи юрисдикцію суду для призначення покарання за неповагу до суду» [12].

Як правило, у державах, де на законодавчому рівні врегульовано неповагу до суду, чітко визначено, які діяння є неповагою до суду, за які правопорушення особа може бути притягнута до кримінальної чи цивільної відповідальності, а також коло осіб, котрі можуть бути суб'єктами неповаги до суду, процедуру розгляду справи та притягнення до відповідальності.

У Великобританії судді мають широкі повноваження щодо розгляду справ відносно осіб, які здійснили прояв неповаги до суду. Тут існують мінімальні вимоги для забезпечення справедливого судового розгляду: суд надає інформацію про дію, що є проявом неповаги до суду і пояснює, що зроблено неправильно для особи, відносно якої відбуватиметься ухвалення рішення про неповагу до суду; суд надає можливість ознайомитись із наявними засобами захисту (висловити свою думку та звернутися за юридичною порадою); суд надає можливість особі вибачитися за свої дії. Розгляд справи проводиться в день вчинення прояву неповаги до суду або наступного дня [13].

Притягнення особи до відповідальності за вчинення неповаги до суду в Австралії передбачає дотримання певної процедури суддями, яка складається з чотирьох правил: 1) визнання особи винною у вчиненні правопорушення; 2) представлення особи перед судом; 3) інформування сторін у справі; 4) надання дозволу суду ухвалити рішення про взяття особи під варту чи її звільнення в очікуванні пред'явлення обвинувачення за неповагу до суду, що може передбачати заставу. Суддя, який вважає, що особа, винна у неповазі до суду, може усно покарати правопорушника або видати ордер на арешт та тримання під вартою, допоки особа не буде доставлена до суду для відповіді на обвинувачення. Суддя, який головував у відповідному провадженні, не може бути зобов'язаний давати свідчення у провадженні за прояв неповаги до суду, а офіційна стенограма або офіційний аудіо- або відеозапис провадження у суді може бути до-

пустимим доказом [14]. У Канаді суд не може притягнути до відповідальності особу, допоки не буде встановлено, що її поведінка серйозно заважала чи перешкоджала здійсненню правосуддя або спричинила серйозний ризик втручання або перешкоджанню здійсненню правосуддя [15].

Притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду в Ірландії здійснюється за дотримання таких умов: 1) справа про вчинення будь-якої дії, що вказує на неповагу до суду під час судового процесу, розглядається суддею у найкоротший строк; 2) справа про вчинення неповаги стосовно судді особисто (вислови проти судді) розглядається іншим суддею; 3) суддя вправі затримати особу і утримувати її під вартою не більше доби; 4) особа повинна бути поінформована про час та дату слухання справи про неповагу до суду, що проводиться у найкоротший строк з моменту вчинення правопорушення; 5) особі, що вчинила неповагу до суду, надається можливість захистити себе або отримати юридичне представництво, включаючи юридичну допомогу; 6) якщо неповага до суду виражалася у висловах проти судді, суддя не викликається як свідок, а до матеріалів справи долучається копія цифрового аудіозапису судового процесу, де сталося правопорушення [16].

У Новій Зеландії, якщо суддя чи інший працівник суду вважає, що будь-яка особа умисно порушує поведінку у залі судового засідання або умисно і без законних підстав, не підкоряється будь-якому розпорядженню судді чи іншого працівника суду під час слухання справи, то суддя чи інший працівник суду може вчинити одну або декілька з таких дій: видалити особу із зали засідання та постановити, щоб цю особу взяли під варту. Під час тримання під вартою, особі, що обвинувачується у порушенні громадського порядку, буде надана можливість отримати юридичну допомогу, а також можливість вибачитися перед судом. До того, як буде оголошено час і місце розгляду справи, суддя чи інший працівник суду повинен розглянути питання тримання під вартою і якщо слід призначити додаткове покарання, то такий суддя чи інший працівник повинен надати особі письмову заяву, у якій буде описано діяння, за яке особу хочуть притягнути до відповідальності

за неповагу до суду. Якщо неповага до суду була зафіксована суддею, то такий суддя повинен розглянути питання про наявність обставин передачі справи на розгляд іншому судді. Розгляд справи з моменту вчинення дії, що свідчить про неповагу до суду, розпочинається протягом 7 днів [17].

У Бельгії не передбачено жодних конкретних санкцій за «неповагу до суду». Однак в окремих випадках, якщо під час судового засідання особа веде себе особливо агресивно і образливо чіпляється до судді чи інших учасників засідання, перебиває чи здійснює інші дії, що перешкоджають здійсненню процесу, суддя, кваліфікувавши ці дії як неповагу до суду, має право відразу скласти протокол, заслухати обвинуваченого і свідків та негайно призначити покарання у вигляді штрафу, що передбачено законом [18].

В Індії у статті 10 Закону «Про неповагу до суду» (1971 р.) вищі суди уповноважені притягати до відповідальності за неповагу до суду підпорядкованих судів. У статті 15 цього закону вказано, що навіть у разі прояву неповаги до суду, за яку передбачено кримінальну відповідальність, провадження у справі про неповагу має розпочатися вищим судом за поданням, поданим підпорядкованим судом або за клопотанням генерального адвоката (юридичний радник уряду штату). Особливістю притягнення до цивільної відповідальності за вчинення неповаги до суду в Індії є те, що якщо суд вважає, що застосування штрафу, як міри цивільної відповідальності, не досягне мети правосуддя і що необхідно застосувати покарання у виді позбавлення волі, то може бути застосовано таке позбавлення волі на строк, що не перевищує шести місяців [19].

Таким чином, притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду у світі використовується як спосіб, яким система правосуддя захищає безперебійний перебіг судового процесу і здійснення правосуддя, невтручання у судовий процес шляхом незаконного оприлюднення інформації про процес.

У світі розрізняють два види відповідальності за прояв неповаги до суду: цивільну та кримінальну відповідальність. При цьому цивільна відповідальність здебільшого на-

стає за невиконання розпоряджень чи розпоряджень судді чи суду, кримінальна відповідальність настає за всі інші діяння, що можна кваліфікувати як неповагу до суду особи. Метою притягнення до цивільної відповідальності є примушення до виконання розпорядження судді чи рішення суду, до кримінальної відповідальності – відстоювання авторитету судів.

Суд при вирішенні питання про притягнення до відповідальності за неповагу до суду, здійснює не захист гідності суду від образи чи заподіяння шкоди, а захист та відстоювання прав учасників судового процесу, щоб здійснення правосуддя не було спотворене чи упереджене.

Література

1. Суходоля М. Фактичний стан правової культури населення України як відображення деформованої правосвідомості. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 200–204.
2. Постанова Хустського районного суду Закарпатської області від 15.01.2020 у справі № 309/3888/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86914260>
3. Постанова Інгулецького районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 30.04.2020 у справі № 213/1602/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89022594>
4. Постанова Конотопського міськрайонного суду від 06.02.2020 у справі № 577/526/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87409032>
5. Калашник Ю.В. Зарубіжний досвід юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду та шляхи його запозичення для України. *Форум права*. 2012-4. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2012_4_70.pdf
6. Остафійчук Л.А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2015. 230 с.
7. Коновалова Н. Т. Зарубіжний досвід законодавчого врегулювання юридичної відповідальності за неповагу до суду (судді).

Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2020. № 1. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-1-5579>

8. Ronald Goldfarb. The History of the Contempt Power. Volume 1961, Issue 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233178918.pdf>

9. Federal Rules of Civil Procedure. URL: <https://www.federalrulesofcivilprocedure.org/frcp/title-viii-provisional-and-final-remedies/rule-70-enforcing-a-judgment-for-a-specific-act/>

10. Contempt of Court and Other Offences and Torts Involving the Administration of Justice. URL: https://www.lawreform.ie/_fileupload/Contempt%20of%20Court%20and%20Other%20Offences%20and%20Torts%20Involving%20the%20Administration%20of%20Justice%20Final.pdf

11. Stewart Robertson+Stephen Gough V. Her Majesty's Advocate [2007] HCJAC 63. URL: <https://www.scotcourts.gov.uk/search-judgments/judgment?id=a5a886a6-8980-69d2-b500-ff0000d74aa7>

12. Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-4.html#h-115570>

13. Contempt of Court Act 1981. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49>

14. Supreme Court Rules 1970. URL: <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/sl-1970-0001#pt.55>

15. R. v. Glasner, 1994 CanLII 3444 (ON CA). URL: <https://www.canlii.org/en/on/onca/doc/1994/1994canlii3444/1994canlii3444.html>

16. Donal O'Donnell. Some Reflections on the Law of Contempt. URL: <https://www.ijsj.ie/assets/uploads/documents/pdfs/2002-Edition-02/article/some-reflections-on-the-law-of-contempt.pdf>

17. Contempt of Court Act 2019. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2019/0044/latest/LMS24824.html>

18. Strafprozessgesetzbuch 17.11.1808. URL: <https://www.scta.be/Startseite-Direkt/Strafrecht>

19. The Contempt of Courts Act 1971. URL: <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/1514/1/197170.pdf#search=Contempt%20of%20Courts%20Act,%201971>

Vladyslav Teremetskyi, Doctor in Law, associate professor, Professor of Civil Law and Procedure Department Faculty of Law, West Ukrainian National University
<https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>
vladvokat333@ukr.net

Starovoitova Svitlana, Private Higher Education Institution «University of Modern Knowledge» (Ukraine, Kyiv), postgraduate student,
<https://orcid.org/0000-0003-3766-1251>
starovoitovasvitlana@ukr.net

Huts Nataliia Hryhorivna, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor of the Department of Civil, Commercial and Labor Law at the Academy of Labor, Social Relations and Tourism
<https://orcid.org/0000-0002-5000-7329>
nata_kup@ukr.net

FEATURES OF CONTEMPT PROCEEDINGS IN SELECTED COUNTRIES OF THE WORLD

The article deals with features of contempt proceedings in selected countries of the world (Australia, Canada, Great Britain, Ireland, New Zealand, India, Belgium). It has been found that the world's contempt of court proceedings are used as a means by which the justice system protects the smooth running of the judicial process and justice, the non-interference in the judicial process through the illegal disclosure of information about the proceedings.

There are two types of liability for contempt of court: civil and criminal. Civil liability is usually incurred for failure to comply with the orders or orders of a judge or a court, criminal liability is incurred for all other acts, which can be qualified as contempt of court. The purpose of civil proceedings is to compel compliance with a judge's order or a court's decision, and criminal responsibility is to uphold the authority of the courts.

An analysis is made of the procedure for holding persons responsible for contempt of court and it was established that the procedure is carried out based on the minimum requirements for ensuring a fair trial while ensuring the exercise of the rights of the individual, subject to prosecution.

Emphasis is placed on the fact that courts around the world do not protect the dignity of the court against injury or injury when holding contempt of court, but rather protect and uphold the rights of participants in the proceedings so that justice is not distorted or biased.

Keywords: Contempt of Court, Justice, Accountability, Courts, Prosecution.